

MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv

SEKTY I NOWE RUCHY RELIGIJNE WYZWANIEM DLA DUSZPASTERSTWA W POLSCE

NA MARGINESIE *RAPORTU O NIEKTÓRYCH ZJAWISKACH
ZWIĄZANYCH Z DZIAŁALNOŚCIĄ SEKT W POLSCE*

Powstawanie i dynamiczny rozwój sekt uznaje się za charakterystyczne zjawisko XX stulecia, które bywa określane jako „wiek sekt”. Szacuje się, że wyznawcami różnych sekt na świecie jest około 100 mln osób, co stanowi około 2,2% ludności świata¹. Biorąc pod uwagę trudności w określeniu, którą grupę można zaliczyć do sekt, zróżnicowany stopień i rodzaj zaangażowania w działalność sekt oraz dane dotyczące członków oraz osób występujących z omawianych grup podawane przez przedstawicieli sekt, zaprezentowane powyżej szacunki należy traktować orientacyjnie².

Nie tylko gwałtowny rozwój sekt i nowych ruchów religijnych, ale także towarzyszące tej dynamice niepokojące zjawiska spowodowały reakcje wielu międzynarodowych i państwowych gremiów³. Impulsem do zdecydowanych reakcji były przypadki zbiorowych samobójstw, działalność przestępcza nie-

Dr MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv – adiunkt Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej Instytutu Pastoralno-Katechetycznego KUL; adres do korespondencji: Klasztor OO. Franciszkanów – Dom Studiów bł. J. Dunsza Szkota, ul. Parysa 40, 20-712 Lublin; tel. 526-75-60; e-mail: mfialkowski@franciszkanie.pl

¹ B. F e r d e k. *Sekty i nowe ruchy religijne jako problem teologiczny*. Wrocław 1997 s. 19, 32.

² E. B a r k e r. *Nowe ruchy religijne*. Kraków 1997 s. 227-229.

³ Na uwagę zasługują: przyjęty przez Parlament Europejski tzw. *Raport Cottrella* (1984 r.), *Rezolucja w sprawie ruchów kultowych w Europie* Parlamentu Europejskiego z 1996 r. oraz rekomendacja uchwalona w 1999 r. przez Radę Europy pt. *Nielegalna działalność sekt*. Zob. P. J. Ś l i w i ń s k i. *Raporty europejskie o sektach*, zamieszczone na stronie internetowej www.sekty.net.pl

których sekt i ruchów religijnych oraz łamanie praw człowieka. Obok postulatów dotyczących przygotowania adekwatnych instrumentów prawnych wobec przestępczej działalności niektórych sekt i nowych ruchów religijnych, a także konieczności wymiany informacji na uwagę zasługuje wezwanie do tworzenia i popierania centrów informacji o sektach i nowych ruchach religijnych, zwłaszcza w krajach Europy Wschodniej i Środkowej, będących terenem szczególnej aktywności wspomnianych grup.

Wyrazem dostrzeżenia niebezpieczeństw ze strony sekt i nowych ruchów religijnych działających w Polsce było powołanie w 1997 r. Międzyresortowego Zespołu do Spraw Nowych Ruchów Religijnych, będącego organem opiniotawczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów. Celem tego zespołu jest diagnoza i analiza istniejących zagrożeń ze strony niektórych sekt i nowych ruchów religijnych oraz ich wpływu na jednostkę, rodzinę i społeczeństwo. Ponadto chodzi o wypracowanie metod skutecznego przeciwdziałania tym zagrożeniom i niwelowania skutków działalności destrukcyjnej wspomnianych grup. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele kilku ministerstw, a Zespół współpracuje z organizacjami pozarządowymi, wyspecjalizowanymi ośrodkami naukowymi oraz z Kościołem katolickim i Polską Radą Ekumeniczną. Owoce pracy Międzyresortowego Zespołu do Spraw Nowych Ruchów Religijnych jest *Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce*⁴, przyjęty 15.05.2000 r. Przedstawia on zasadnicze zagadnienia związane z działalnością sekt i nowych ruchów religijnych w Polsce.

Wspomniana sytuacja pozwala postawić dwa zasadnicze pytania: Jakie wyzwania duszpasterskie stawiają przed Kościołem w Polsce rozwijające się dynamicznie sekty i nowe ruchy religijne? Na co Kościół w Polsce powinien zwrócić uwagę w swojej działalności w świetle wspomnianego *Raportu*? Poszukując odpowiedzi na postawione pytania, należy najpierw ukazać obraz sekt i nowych ruchów religijnych w Polsce oraz związane z nimi zjawiska społeczne, aby na tym tle poszukiwać adekwatnych wskazań dla działalności duszpasterskiej Kościoła w III Rzeczypospolitej.

Podejmując tematykę sekt, trzeba zauważyć, że w literaturze przedmiotu nie ma zgody co do terminologii dotyczącej ruchów rozwijających się dynamicznie po II wojnie światowej. Najczęściej spotykane określenia to: „sekta”,

⁴ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Międzyresortowy Zespół do Spraw Nowych Ruchów Religijnych. *Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce*. Oprac. K. Wiktor, G. Mikrut. Warszawa 2000 mps [dalej cyt. w przypisach jako *Raport polski*].

„nowe ruchy religijne” „kulty”, „nowe religie”, „religie alternatywne”, „religie marginalne” itp. Najbardziej popularne są dwa pierwsze terminy: „sekta” oraz „nowe ruchy religijne”, ale i te mają swoje słabe strony. Termin „sekta” ma w języku potocznym zabarwienie pejoratywne i zdaje się zawierać ocenę negatywną. Poza tym zjawiska, które dzisiaj określamy tym terminem, są bardzo zróżnicowane i wykraczają poza tradycyjnie rozumienie pojęcia „sekta”⁵ W przeszłości sekty religijne były schizmatyckim wyzwaniem rzuconym Kościołowi i sytuowały się w obszarze jednej religii, obecnie stanowią grupy czerpiące z wielu tradycji religijnych i prądów filozoficznych⁶ Z kolei termin „nowe ruchy religijne”, choć wydaje się bardziej neutralny i ogólny, wymaga wyjaśnienia, na czym polega nowość i religijność omawianych ruchów. Ponadto używając tego terminu trzeba także wyraźnie odróżnić „nowe ruchy religijne” od ortodoksyjnych ruchów powstających w łonie Kościoła. Terminów „sekta” i „nowe ruchy religijne” używa się często zamiennie lub łącznie, co też czynimy w niniejszej pracy⁷

I. DZIAŁALNOŚĆ SEKT I NOWYCH RUCHÓW RELIGIJNYCH W POLSCE W ŚWIETLE RAPORTU O NIEKTÓRYCH ZJAWISKACH ZWIĄZANYCH Z DZIAŁALNOŚCIĄ SEKT W POLSCE

Opis fenomenu sekt i nowych ruchów religijnych omawiany *Raport* rozpoczyna od problemów terminologicznych. Sekty i nowe ruchy religijne są rzeczywistością bardzo zróżnicowaną, skomplikowaną i niejednoznaczną. Nauka nie wypracowała dotąd ścisłej terminologii w tej dziedzinie. Zdaniem autorów *Raportu* zamieszanie terminologiczne ułatwia sektom i nowym ruchom religijnym utrzymywanie aury niejasności oraz przypisywanie sobie nazwy kościołów, zborów, stowarzyszeń, organizacji, szkół, centrów czy ośrodków⁸

⁵ *Sekty albo nowe ruchy religijne. Wyzwania duszpasterskie. Raport bieżący oparty na ok. 75 wypowiedziach i dokumentacji otrzymanej do 30 października '85 od regionalnych i krajowych Konferencji Episkopatów opracowany przez Sekretariat Stanu, Sekretariat Jedności Chrześcijan, Sekretariat dla Religii Niechrześcijańskich, Sekretariat dla Niewierzących, Radę do Spraw Kultury. OsRomPol 7:1986 nr 5 s. 3 [dalej cyt. w przypisach jako Raport watykański].*

⁶ M. L i b i s z o w s k a - Ż ó ł t k o w s k a. *Nowe ruchy religijne – zjawisko socjologiczne.* „Więź” 36:1993 nr 3 s. 48.

⁷ B. Ferdek, używając określenia „sekty i nowe ruchy religijne”, zauważa, że taki termin można odnaleźć w niektórych wypowiedziach Jana Pawła II. Zob. F e r d e k. *Sekty i nowe ruchy religijne* s. 49.

⁸ *Raport polski* s. 11.

Raport przyjmuje, że „za sektę można uznać każdą grupę, która posiada silnie rozwiniętą strukturę władzy, jednocześnie charakteryzuje się znaczną rozbieżnością celów deklarowanych i realizowanych oraz ukrywaniem norm w sposób istotny regulujących życie członków; która narusza podstawowe prawa człowieka i zasady współżycia społecznego, a jej wpływ na członków, sympatyków, rodziny i społeczeństwo ma charakter destrukcyjny”⁹ Nietrudno zauważyć, że przyjęta definicja zwraca uwagę na te kwestie, które są ważne dla polityki państwa, co wynika z charakteru i celu *Raportu*. Ponadto znaczące jest, że *Raport* preferuje określenie „sekta”, zwracając uwagę na zagrożenia i niebezpieczeństwa z tym zjawiskiem związane.

1. Przyczyny powstawania i rozwoju sekt i nowych ruchów religijnych

Pytanie o przyczyny powstawania sekt i źródła ich atrakcyjności jest problemem bardzo złożonym. Są one reakcją na wiele czynników występujących we współczesnej rzeczywistości i trudno jednoznacznie i całościowo wyjaśnić istotę ich fenomenu.

Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce zauważa, że powstawaniu i dynamicznemu rozwojowi sekt i nowych ruchów religijnych służą systemy demokratyczne, które gwarantują wolność sumienia i wyznania oraz wolność zrzeszania się. W Polsce po 1989 r. nastąpiło otwarcie granic, a wraz z tym napływ nowych, często bardzo atrakcyjnych idei. Zmiany prawne umożliwiły sektom szybką i łatwą rejestrację, często w formie związku wyznaniowego lub stowarzyszenia. Uzyskując osobowość prawną, sekty i nowe ruchy religijne mogły korzystać z wielu ulg, dotacji i przywilejów. W pierwszych latach transformacji ustrojowej w Polsce wyraźnie widoczny był brak kontroli państwa nad działalnością sekt oraz nieprzygotowanie instytucji publicznych do rozwiązywania problemów wynikających z ich działalności, połączony nierzadko z niewystarczającą wiedzą na ten temat¹⁰

Kolejne przyczyny powstawania i rozwoju sekt, na które wskazuje *Raport*, to przyczyny społeczne. Źródło popularności sekt i nowych ruchów religijnych wydaje się tkwić w ogarniających wiele dziedzin społecznych kryzysie.

⁹ Tamże s. 16-17.

¹⁰ *Raport polski* s. 17-18; zob. M. L i b i s z o w s k a Ż ó ł t k o w s k a. *Nowe ruchy (związki) religijne – perspektywa społeczna*. Ekspertyza nr 149. Warszawa 1998 s. 5-8.

Obserwuje się zatem kryzys cywilizacji, wyrażający się m.in. odejściem od dużych instytucji na rzecz małych wspólnot. Kryzys ten nie omija także rodziny, tradycyjnych Kościołów i związków wyznaniowych oraz instytucji edukacyjno-wychowawczych, zwłaszcza szkół. Dużą część społeczeństwa dotyka ponadto kryzys ekonomiczny, przejawiający się bezrobociem i ubożeniem, co rodzi frustracje, wzmacniane jeszcze lansowanym modelem życia konsumpcyjnego, nastawionym przede wszystkim na „mieć”. Ogarniająca wielu ludzi pustka, zagubienie i brak perspektyw potęguje tęsknotę za sacrum i różnymi formami odnowy duchowej¹¹

Następną przyczynę powstawania i rozwoju sekt *Raport* upatruje w kondycji współczesnego człowieka. Przemiany, które obserwujemy w świecie, wpływają na dzisiejszego człowieka, poszukującego sensu życia oraz trwałych wartości, takich jak przyjaźń, miłość, zaufanie. W swoim zagubieniu odczuwa on szczególną potrzebę przynależności oraz wspólnoty, chce być rozpoznany w anonimowym tłumie i wyróżniony. Współczesny człowiek, zwłaszcza młody, szuka tożsamości kulturowej i religijnej, autorytetów, odczuwa potrzebę kierownictwa duchowego i pragnie dążyć do integralności swojego życia na wszystkich płaszczyznach. Nie trzeba dodawać, jak bardzo sekty i nowe ruchy religijne przygotowane są na spełnianie tego typu potrzeb¹²

2. Klasyfikacja i struktura sekt

Różnorodność i duża liczba sekt i nowych ruchów religijnych w Polsce rodzi potrzebę ich systematyzacji. Istnieje wiele prób podziału sekt i nowych ruchów religijnych¹³. Także *Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce* podejmuje próbę klasyfikacji sekt, które można podzielić ze względu na stosunek do religii, ze względu na stosunek doktryn

¹¹ *Raport polski* s. 18; zob. A. Z w o l i ń s k i. *Anatomia sekty*. Kraków 1996 s. 20-34.

¹² *Raport polski* s. 18-19; zob. B. B a r t k o w s k a. *Sekty. Analiza psychologiczna problemu w kontekście historycznym*. „Życie i Myśl” 45:1997 nr 3 s. 43-44; E. S a k o w i c z. *Zjawisko sekt w refleksji świeckiego teologa*. W: *Duchowość bezdroży*. Red. J. Miśurek, W. Słomka. Lublin 1995 s. 82-85.

¹³ Zob. np. F. A r i n z e. *Sekty i nowe ruchy religijne jako problem duszpasterski*. *OsRomPol* 12:1991 nr 7 s. 12-13; F e r d e k. *Sekty i nowe ruchy religijne* s. 36-41; J. K r u c i n a. *Ruchy religijne – wyzwanie dla Kościoła* „Colloquium Salutis” 20:1990 s. 97

sekt do istniejącego świata i ze względu na stosunek sekt do wartości uznawanych przez społeczeństwo.

Ze względu na stosunek do religii sekty dzielą się na religijne, pozareligijne oraz synkretyczne. Wśród sekt religijnych można wyodrębnić te, które powstały w wyniku schizmy w ramach jakiegoś macierzystego wyznania czy religii, oraz te, które tworzone są równoległe do istniejących wyznań jako samoistne i nowe religie. Kluczem tego rodzaju podziału jest przyczyna powstania sekty. Gdy natomiast weźmie się pod uwagę źródła oraz przedmiot kultu, sekty religijne można podzielić, zdaniem autorów omawianego *Raportu*, na: wywodzące się z chrześcijaństwa, wschodnie, islamskie, neopogańskie, ekologiczne, neodeistyczne, wywodzące się z indywidualnych objawień, czcicieli UFO, teozoficzne, okultystyczne i różokrzyżowców, satanistyczne, ruchy ukrytego potencjału ludzkiego i ruchy paranaukowe oraz grupy o charakterze mieszanym. W zakresie sekt pozareligijnych *Raport* ukazuje jedynie pewne charakterystyczne grupy egzemplifikujące ten rodzaj sekt. Są wśród nich sekty psychoanalityczne lub pseudopsychodynamiczne, terapeutyczne, ekonomiczne, edukacyjne, polityczne, alternatywne w stosunku do społeczeństwa oraz uzdrowicielskie. Ostatnią kategorią wyodrębnioną z uwagi na stosunek do religii są sekty synkretyczne, które łączą w sobie elementy różnych form aktywności religijnej i pozareligijnej.

Drugą grupę sekt wyodrębnioną przez *Raport* stanowią sekty odrzucające świat i sekty afirmujące świat. Przyjętym kryterium tego podziału jest stosunek doktryn poszczególnych sekt do istniejącego świata. Do sekt odrzucających świat zaliczyć można zarówno te, które dążą do zmiany świata poprzez przemianę swoich członków, jak i wyróżniające się agresywną postawą wobec świata zewnętrznego, aż po sekty nie ceniące w ogóle świata zewnętrznego i dążące do usunięcia się i ucieczki z niego (np. sekty apokaliptyczne).

W trzeciej grupie sekt, wyodrębnionej ze względu na stosunek do wartości uznawanych przez społeczeństwo, znajdują się sekty konwertystyczne, głoszące możliwość uczynienia świata lepszym poprzez przemianę człowieka oraz działalność misyjną. Ponadto sekty adwetystyczne (głoszące bliski koniec świata), sekty pietystyczne (izolujące się od świata zewnętrznego i skoncentrowane na przeżyciach mistycznych) oraz sekty gnostyczne (ceniące wiedzę, wartości intelektualne, nie izolujące się od społeczeństwa)¹⁴

¹⁴ *Raport polski* s. 19-22; zob. J. S z t u m s k i. *Związki religijne a sekty. W: Sekty i związki wyznaniowe. Studia wybranych ugrupowań religijnych.* Red. J. Sztumski. Kielce 2000 s. 15-16.

Raport zauważa, że sekta jest strukturą grupową, która może powstać samorzutnie w wyniku interakcji członków lub być nadana. Wyróżnia się cztery podstawowe rodzaje struktur grupowych: struktura władzy, struktura socjometryczna, struktura komunikowania się i struktura awansu.

W sekcie istnieją różne podstawy, na których może opierać się władza jednej osoby nad drugą. Może to być przestrzeganie przez ludzi tkwiących w strukturze władzy pewnych norm społecznych, przyswojonych jeszcze w dzieciństwie, czy też posiadanie wiedzy, która czyni jednego z członków sekty ekspertem. Nie bez znaczenia jest także system kar i nagród. Osoba zajmująca wyższą pozycję w hierarchii może nagradzać i karać osobę zajmującą niższą pozycję.

Sekty stwarzają złudzenie, że cała struktura grupy jest socjometryczna¹⁵. Nie zawsze ujawnia się prawdę o silnej i zwartej władzy, której podlegają członkowie sekty. Złudzenie to tworzą: namiastka wyborów, ale tylko na ściśle określonych przez zarząd centralny poziomach; postawienie na niższych szczeblach władzy ludzi cieszących się autorytetem. Często obok prawdziwej hierarchii władzy tworzy się dodatkową strukturę, zbudowaną socjometrycznie, ale jej członkowie muszą pozostawać w całkowitym posłuszeństwie wobec przywódców. Wiele sekt niemal idealnie spełnia trzy warunki tzw. ślepego posłuszeństwa, czyli można w nich wskazać obecność prawowitego autorytetu, któremu się ufa; każdy członek sekty wypełnia określone zadania opracowane przez kogoś innego, co praktycznie pociąga za sobą zrzeczenie się odpowiedzialności; w sektach można wyróżnić istnienie określonych i jasnych norm grupowych, które określają wzajemny stosunek osób i zasady postępowania. Wszystko to prowadzi do bardzo silnego związania z grupą, tak że jednostka zaczyna kierować się normami grupy, często wbrew rozumowi czy dotychczasowym przekonaniom.

Bardzo ważną rolę w sektach odgrywa struktura komunikacja. Prawdziwy cel i zamiary przywódców znają tylko niektórzy z członków, a tego typu wtajemniczenie czyni z nich funkcjonariuszy sekty. W dziedzinie nauki można dostrzec dwie warstwy: nauka dla wybranych i nauka dla szerokich kręgów wyznawców. Pewne prawdy, np. dochody, sposób życia przywódców, problemy z prawem, są ukryte przed przeciętnymi wyznawcami.

¹⁵ Struktura socjometryczna odzwierciedla panujące w danej grupie wielostronne relacje. Występuje ona w grupie, w której pozycja poszczególnych osób jest zależna od ich dobrowolnego zbliżania lub wzajemnego unikania. Zob. K. O l e c h n i c k i, P Z a ł ę c k i. *Słownik socjologiczny*. Toruń 1997 s. 206; S. M i k a. *Psychologia społeczna*. Warszawa 1982⁴ s. 455-464.

Struktura awansu odgrywa istotną rolę w tych grupach, w których ma miejsce permanentny „awans”, czyli wchodzenie na poszczególne szczeble szeroko rozbudowanej struktury grupy. W przypadku sekt łączy się to często z doktryną o nielicznym wybraństwie i elitarnym dostępie do obiecanych treści zbawienia.

Istotnym elementem każdej grupy jest istnienie wspólnego celu. Cel sekty zawarty jest w głoszonej przez nią doktrynie, która skupia się na rozwiązywaniu rozmaitych problemów pojawiających się w życiu człowieka, np. filozoficznych, duchowych, ale także materialnych czy zdrowotnych.

W każdej sekcie można wyróżnić dwie żyjące z sobą w symbiozie grupy: przywódczą oraz podporządkowanych członków. Przywódca grupy, nazywany guru, to nauczyciel, lider, mędrzec, któremu podlegają adepci, czyli osoby będące członkami sekt, poddane przez nie dyscyplinie i kontroli, nierzadko o wiele surowszej niż w jakichkolwiek religiach¹⁶

W świetle powyższych uwag *Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce* wyróżnia następujące elementy występujące w sekcie: struktura grupowa, doktryna, określona grupa ludzi, którzy zajmują zróżnicowane pozycje – przywódców i adeptów. „Najczęściej sekta to grupa społeczna oparta na strukturze władzy, kierowana przez stosującego autokratyczny styl władzy lidera oraz prezentująca redukcjonistyczną, eklektyczną i synkretyczną doktrynę”¹⁷

3. *Formy prawne przyjmowane przez sekty*

Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce zauważa, że w państwie demokratycznym, opartym na respektowaniu praw człowieka, obywatele mogą korzystać z wolności zakładania zrzeszeń, stowarzyszeń, związków wyznaniowych. Podmiotem praw wolnościowych są nie tylko osoby fizyczne, ale i prawne. Na gruncie obowiązującego prawa działalność sekt jest możliwa, gdyż stanowią one formę aktywności obywateli. Sekty występują w Polsce przede wszystkim w postaci Kościołów, związków

¹⁶ Zob. W. D z i e ż a, A. P o s a c k i, S. P y s z k a. *Katolik wobec sekt*. Kraków 1998 s. 13-14; J. Ł u c z y ń s k a. *Manipulacja w sektach*. W: *ABC o sektach*. Red. M. Gajewski. Kraków 1999 s. 66-67.

¹⁷ *Raport polski* s. 25.

wyznaniowych i stowarzyszeń. Część z nich działa nieformalnie, bez jakiegokolwiek rejestracji.

W Polsce obowiązuje wolność sumienia i religii. Mieści się w tym także prawo człowieka do głoszenia wyznawanej doktryny lub światopoglądu, o ile nie narusza ono ogólnie przyjętych przepisów, oraz tworzenie Kościołów i związków wyznaniowych. Stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi kształtowane są na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie. *Raport* zauważa, że w pierwszym okresie kształtowania się nowego ustroju w Polsce (1990-1992) wyznania rejestrowano całkowicie mechanicznie. Dopiero od 1993 r. zaczęto uważniej przypatrywać się wpływającym wnioskom o rejestrację, część z nich odrzucając. Wprowadzono także pewne ograniczenia: zarejestrowane mogą być tylko takie organizacje, które uwzględniają w swoim statucie Boga jako świętość (sacrum), wyklucza się możliwość zakwalifikowania do „kościół” czy „związku wyznaniowego” ugrupowania podejmującego oddziaływanie poprzez badania i eksperymenty psychologiczne.

Raport stwierdza, że działalność sekt nie ogranicza się w Polsce do ram Kościołów i innych związków wyznaniowych, ale może być prowadzona także przez osoby prawne, takie jak stowarzyszenia, zarejestrowane na podstawie prawa o stowarzyszeniach, oraz poszczególnych obywateli działających w grupach bez osobowości prawnej. Równocześnie *Raport* zaznacza, że byłoby wielkim uproszczeniem przypisywać cechy destrukcyjne każdemu nowemu ruchowi lub grupie religijnej wpisanej do rejestru Kościołów i związków wyznaniowych, ubiegającej się o taki wpis lub działającej nieformalnie czy zarejestrowanej w innej formie prawnej¹⁸

4. Destructywny charakter sekt

Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce określa sektę jako grupę destrukcyjną. Na taką ocenę wpływają następujące cechy sekty: ma ona silnie rozwiniętą strukturę władzy, deklaruje cele, które

¹⁸ *Raport polski* s. 25-35; zob. R. Z a g ł o b a. *Regulacje prawne dotyczące mniejszości wyznaniowych w RP*. W: *Sekty. Uwarunkowania i niebezpieczeństwa w III Rzeczpospolitej. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Pedagogiki Społecznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 20-21.11.2000 r.* Red. S. Pamuła, A. Margasiński. Częstochowa 2001 s. 24-36.

w znacznym stopniu odbiegają od celów realizowanych, oraz ukrywa faktyczne normy, regulujące w sposób istotny życie uczestników grupy.

Władzę można pojmować jako kontrolę ludzkich zachowań, która rzadko opiera się na przymusie i niekoniecznie wymaga stałej fizycznej obecności osób kontrolujących. W przypadku sekty mamy do czynienia z kontrolą, która dotyczy dużo większego zakresu zachowań niż w przypadku innych grup społecznych. Kontrola ta może sięgać sfery życia prywatnego i rodzinnego, dotyczyć ważnych wyborów życiowych, takich jak np. porzucenie szkoły, izolacja od dotychczasowego środowiska, zmiana w ubiorze i odżywianiu się itp. Radykalne zmiany w zachowaniu i myśleniu, będące skutkiem kontroli sekt, zwykle bardzo szybko zostają dostrzeżone przez najbliższe otoczenie danej osoby.

Sekty w swoich oficjalnych dokumentach prezentują własne cele, którymi pragną zainteresować swoich przyszłych adeptów. Zdaniem omawianego *Raportu* cele deklarowane nie zawsze pokrywają się z właściwymi celami sekty, które nie są ujawniane i bardzo trudno do nich dotrzeć. Często prawdziwe cele sekty można poznać z relacji byłych członków, z dokumentów „do użytku wewnętrznego” czy też ze źródeł policyjnych, sądowych i medycznych lub z zasobów ośrodków zajmujących się problematyką sekt.

Realizacja właściwych celów sekty staje się możliwa dzięki systemowi norm, czyli wzorców zachowań akceptowanych i nieakceptowanych w grupie. W miarę wiązania adepta z sektą rosną wymagania wobec niego i stają się one coraz bardziej wyraźne. Sekta stara się objąć zasięgiem indoktrynacji większość dziedzin życia, wypełnia i ściśle planuje czas poszczególnych członków, sugeruje odniesienie zasad życia w sekcie do wszystkich członków społeczeństwa, kształtuje specyficzny język oraz przecina więzy z przeszłością, domagając się podporządkowania wszystkiego jednemu nadrzędnemu celowi.

Raport podkreśla, że im większa rozbieżność między celami deklarowanymi i realizowanymi oraz im bardziej utajnione są faktyczne normy grupowe, tym wyższy poziom manipulacji. Sekty stanowią specyficzne zagrożenie, gdyż charakteryzują się wysokim poziomem manipulacji, a równocześnie mają silnie rozwiniętą strukturę władzy. Właściwości manipulacyjne i autokratyczne nie mogą być przypisywane wyłącznie przywódcy, lecz dotyczą one samej struktury sekty, będącej specyficznym tworem społecznym, który funkcjonuje

według pewnego modelu i wywołuje specyficzne skutki w zachowaniu swoich członków¹⁹

5. Przyczyny i skutki przynależności do sekt

Zdaniem *Raportu o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce* przyczyny przynależności do sekt zakładają współwystępowanie dwóch czynników: osobistej podatności jednostki oraz manipulacyjnego oddziaływania grupy. Jeżeli chodzi o podatność osobistą, to istotny wpływ mają tutaj czynniki rozwojowe, sytuacyjne, rodzinne oraz osobowościowe. Z sektami wiążą się najczęściej ludzie młodzi, wolni od zobowiązań, pełni sił i zapału, poszukujący własnej tożsamości, sensu życia, mający rozbudzone potrzeby religijne. Obiektem zainteresowania sekt są także ludzie w średnim wieku, zwłaszcza będący w okresie największej twórczości lub w kryzysie połowy życia. Są oni podatni na wszelkiego rodzaju kursy, szkolenia; próbują powiększyć swoją wiedzę, poprawić osobowość. W przypadku ludzi w podeszłym wieku, nierzadko samotnych, sekty wykorzystują ich otwarcie na zainteresowanie i emocjonalne wsparcie.

Bardzo podatne na propozycje sekt są osoby przeżywające trudne sytuacje życiowe, np. śmierć bliskich, rozwód, brak pracy, trudności w szkole itp. Oczekują one wówczas wsparcia i pomocy, którego czasem brakuje w dotychczasowym środowisku.

Raport podkreśla, że do sekt trafiają osoby zarówno z rodzin normalnych, jak i z rodzin dysfunkcyjnych. Podatność na zwerbowanie zmienia się jednak w zależności od zaspokojenia podstawowych potrzeb dziecka i struktury rodziny. Struktura autokratyczna może sprzyjać ukształtowaniu się osobowości biernej i zależnej lub rozbudzić dążenie do indywidualności, natomiast struktura liberalna może przyczynić się do nasilenia potrzeby bliskości i przynależności do grupy. Wszystko to stanowi pożywkę dla działalności sekt. Ponadto do sekt łatwiej trafić mogą osoby podatne na sugestie i hipnozę oraz mające upodobanie do doświadczania odmiennych stanów świadomości, odznaczające się obniżonym krytycyzmem, zwiększoną potrzebą zależności,

¹⁹ *Raport polski* s. 36-38; zob. J. J a r o s z. *Skutki społecznej tolerancji zjawiska sekt.* W: *Sekty* s. 79-81.

niską samooceną i poczuciem własnej wartości oraz charakteryzujące się naiwnym idealizmem²⁰

Przyczyny przynależności do sekt omawiany *Raport* widzi także w metodach rekrutacji i metodach podtrzymywania zaangażowania adepta. Celem pierwszych kontaktów z osobą werbowaną jest wywołanie u niej potrzeby spotkań z członkami sekty. W tym celu agitatorzy używają dezinformacji, czyli nie ujawniają istotnych aspektów funkcjonowania grupy, jej celów i norm, ponadto posługują się schlebaniem, ofiarowaniem „przyjaźni” Aby przekonać osobę werbowaną o swej wiarygodności, sekty angażują autorytety naukowe, religijne i młodzieżowe oraz posługują się odpowiednio dawkowaną perswazją lub tzw. społecznym dowodem słuszności – im więcej ludzi wierzy w jakąś ideę, tym słuszniejsza wydaje się jednostce.

Początkująca osoba, która znalazła się w sekcie, stopniowo wprowadzana jest w coraz głębsze formy zaangażowania, a tym samym do względnie trwałej zmiany postaw. Celem podtrzymywania zaangażowania sekty mogą posługiwać się następującymi metodami: „technika małych kroków”, ukryty system kar i nagród, reinterpretacja rzeczywistości, szantaż emocjonalny, autocenzura myślenia, techniki relaksacyjne i hipnotyczne²¹

Według *Raportu* bardzo rzadko spotyka się aktualnego członka sekty, który uważa, że sekta wywiera nań zły wpływ. Innego zdania są osoby z jego otoczenie, które zauważając zmiany w zachowaniu danej osoby, szukają pomocy u rozmaitych specjalistów. U aktualnych członków sekt i nowych ruchów religijnych można zauważyć „syndrom indoktrynacji” i „syndrom sekty” Pierwszy z nich charakteryzuje się nagłą zmianą hierarchii wartości, połączoną ze zmianą zachowań, obniżoną elastycznością umysłową, oświeceniem uczuciowości, zmianami fizycznymi (np. utratą wagi), czasami obsesjami, gonitwą myśli i innymi. „Syndrom sekty” przejawia się brakiem możliwości prowadzenia swobodnej rozmowy, gdyż rozmówca ustawicznie powraca do tematu swojej wiary, bezkrytycznym i sloganowym powtarzaniem słów mistrza, trudnościami w koncentracji, brakiem samodzielności, poczuciem lęku i zagrożenia, trudnościami w komunikacji z otoczeniem i ży-

²⁰ *Raport polski* s. 38-40; zob. T. D o k t ó r. *Ruchy kultowe. Charakterystyka uczestników*. „Chrześcijanin w świecie” 23:1993 nr 3 s. 157-162; M. L i b i s z o w s k a Ż ó ł t k o w s k a. *Konwertyci nowych ruchów religijnych z perspektywy socjologicznej*. „Chrześcijanin w świecie” 23:1993 nr 3 s. 138-148.

²¹ *Raport polski* s. 43-45.

ciem poza grupą oraz nieracjonalnymi zmianami w stylu życia, np. w sposobie odżywiania.

W przypadku osób, które opuściły sektę, odnotowuje się problemy natury poznawczej, emocjonalnej i społecznej. *Raport* wymienia następujące skutki: stany depresyjne, trudności w koncentracji i zapamiętywaniu, fobie, „obciążony język” i inne²²

Sekty i nowe ruchy religijne w Polsce podejmują czasami działalność przestępczą. Omawiany *Raport* zauważa, że najczęściej spraw sądowych prowadzonych było o przestępstwa przeciwko wolności, rodzinie i opiece oraz wolności sumienia i wyznania. Członkowie niektórych sekt dopuszczali się ponadto naruszania praw celnych, podatkowych, oświatowych i budowlanych. Bardzo trudno ustalić pełny obraz przestępczej działalności niektórych sekt i nowych ruchów religijnych w Polsce, ponieważ z jednej strony brak jest dokładnych danych, a z drugiej strony wiąże się to z trudnościami w wykryciu tego typu przestępstw i ich udowodnieniu oraz w niechętniej w tej dziedzinie współpracy społeczeństwa z organami ścigania²³

Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce wydaje się udaną próbą całościowego ujęcia problematyki sekt i nowych ruchów religijnych w Polsce. Autorzy tego dokumentu są świadomi, jak skomplikowaną, niejednorodną, wielopłaszczyznową i trudną do całościowej oceny jest sprawa działalności sekt i nowych ruchów religijnych. Chociaż *Raport* skupia się na negatywnych przejawach działalności sekt i nowych ruchów religijnych, wskazując na liczne niebezpieczeństwa z tym związane, stara się unikać stereotypów, uogólnień oraz tonu sensacji²⁴ Często bowiem tego typu atmosfera towarzyszy publicznej dyskusji o działalności sekt i nowych ruchów religijnych. Niemała w tym zasługa środków społecznego przekazu, które nagłaśniają głównie spektakularne wydarzenia związane z sektami, co

²² *Raport polski* s. 46-48; zob. T. P. N o w a k o w s k i. *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć*. Tychy 1999 s. 15-16.

²³ *Raport polski* s. 48-54.

²⁴ Zasadniczo można uznać, że *Raport* został w Polsce dobrze przyjęty, o czym może świadczyć częste odwoływanie się doń w publikacjach podejmujących problematykę sekt i nowych ruchów religijnych. Trzeba jednak odnotować także głosy krytyczne. Z. Pasek np. uważa, że omawiany *Raport* posługuje się nienaukową definicją sekty, wieloma uogólnieniami i właściwie opisuje problem psychomanipulacji, a nie problem nowych ruchów religijnych. Zob. Z. P a s e k. *Nietolerancja religijna jako skutek społecznych działań przeciwko sektom*. W: *Sekty* s. 75.

nie zawsze sprzyja spokojnemu i obiektywnemu rozważeniu tego fenomenu²⁵ Omawiany *Raport* stanowi powstałą na użytek organów państwowych diagnozę zagrożeń, które mogą płynąć ze strony sekt i nowych ruchów religijnych. Jak zauważa *Raport*, organy państwowe podejmują rozmaite działania w zakresie diagnozowania, prewencji, pomocy ofiarom sekt i ich rodzinom, zwalczaniu przestępczej działalności sekt, nigdy jednak nie naruszając konstytucyjnych gwarancji wolności sumienia i religii oraz innych swobód i uprawnień obywateli. Działania państwa nie mają także na celu oceny prawdziwości czy słuszności głoszonych przekonań religijnych lub światopoglądowych.

II. WNIOSKI DLA DUSZPASTERSTWA W POLSCE

Zjawisko sekt i nowych ruchów religijnych jako wyzwanie duszpasterskie dla Kościoła dostrzeżone zostało na początku lat osiemdziesiątych XX wieku. Przejawem tego był wydany w 1986 r. raport pt. *Sekty albo nowe ruchy religijne. Wyzwania duszpasterskie*²⁶, który powstał na podstawie 75 odpowiedzi na kwestionariusz rozesłany przez Watykański Sekretariat Jedności Chrześcijań, Sekretariat dla Religii Niechrześcijańskich, Sekretariat dla Nie wierzących, Papieską Radę do Spraw Kultury oraz dokumentacji otrzymanej od Konferencji Episkopatów. Była to próba ogólnego i wstępnego nakreślenia fenomenu sekt, wymagająca dalszych poszukiwań i aktualizacji. Kolejnym ważnym dokumentem dotyczącym zjawiska sekt i nowych ruchów religijnych jest wystąpienie kard. F. Arinze na Nadzwyczajnym Konsystorzu Kardynałów w 1991 r., zatytułowane *Sekty i nowe ruchy religijne jako problem duszpasterski*²⁷ Nauczanie to winno wyznaczać kierunki działań duszpasterstwa w Polsce wobec zjawiska sekt i nowych ruchów religijnych. Działania te muszą również uwzględniać specyficzną sytuację w Polsce, gdzie zdecydowaną większość stanowią katolicy, a Kościół katolicki ma znaczącą pozycję w życiu społecznym. Z drugiej strony Polska należy do krajów Europy Wschodniej, które po okresie totalitaryzmu weszły w burzliwy proces tran-

²⁵ T. D o k t ó r. *Nowe ruchy religijne i parareligijne w Polsce. Mały słownik*. Warszawa 1999 s. 21; B a r k e r. *Nowe ruchy religijne* s. 86-90; zob. P a s e k. *Nietolerancja religijna* s. 65-78.

²⁶ OsRomPol 7:1986 nr 5 s. 3-6.

²⁷ OsRomPol 12:1991 nr 7 s. 12-16.

sformacji ustrojowej, co czyni z nich miejsce szczególnej ekspansji sekt i nowych ruchów religijnych.

Pierwszym wyzwaniem, jakie stoi przed duszpasterstwem w Polsce wobec dynamicznie rozwijających się sekt i ruchów religijnych, jest ożywianie świadomości, że podstawowym zadaniem Kościoła jest głoszenie Ewangelii, a nie zwalczanie sekt. Aktywność sekt i nowych ruchów religijnych należy zatem widzieć nie tylko jako zagrożenie dla Kościoła, ale przede wszystkim jako jeden ze znaków czasu i wyzwanie dla duszpasterstwa. *Raport watykański* przypomina: „Należy pamiętać o należnym każdej osobie ludzkiej szacunku i o tym, że nasza postawa wobec szczerych wyznawców innych wiar powinna być nacechowana otwartością i zrozumieniem, nie zaś potępieniem”²⁸ W stosunkach z poszczególnymi grupami religijnymi obowiązuje chrześcijańskie przestrzeganie przykazania miłości bliźniego, odróżnienie błędu od błędzącego (KDK 28), szacunek dla wolności religijnej i zasad dialogu. Z. Sareło uważa, że do wyznawców wszelkich sekt należy odnosić się z tolerancją, widząc w nich ludzi szukających Boga, którzy nie poznali i nie doświadczyli, czym w swej istocie jest chrześcijaństwo²⁹

Z drugiej strony postawa Kościoła wobec sekt i nowych ruchów religijnych nie może być naiwnie ireniczna. Trzeba bowiem pamiętać, że niektóre z tych grup mogą swoimi działaniami wpływać destrukcyjnie na ludzi, ich zaś doktryny mogą być bardzo odległe od nauki Kościoła. Często także potężne siły ideologiczne i polityczne posługują się sektami i nowymi ruchami religijnymi do celów daleko odbiegających od rzeczywistego dobra człowieka³⁰ Zadaniem Kościoła jest zatem rzetelne informowanie wiernych o działalności sekt. Chodzi tu o informację, która z jednej strony unika rozbudzania

²⁸ *Raport watykański* s. 3; zob. Z. D r o z d o w i c z. *Kościół katolicki i katolicy polscy wobec sekt i nowych ruchów religijnych*. W: *Katolicyzm polski na przelomie wieków. Mity, rzeczywistość, obawy, nadzieje. Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej UAM w Poznaniu 21-23 listopada 2000 r.* Red. J. Baniak. Poznań 2001 s. 372-374.

²⁹ Z. S a r e ł o. *Antropologiczno-kulturowe źródła „atrakcyjności” sekt. „Communio”* Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 11:1991 nr 3 s. 108.

³⁰ R. Kapuściński nie waha się nazwać terrorystycznej organizacji Al-Qaida potężną sektą globalną. Jego zdaniem termin „sektą” jest mylący, gdyż przynosi skojarzenia małej i nieuchwytnej struktury. Tymczasem sekty są dzisiaj potężne, posiadają banki i udziały w liniach lotniczych, kontrolują handel narkotykami i bronią, działają ponad granicami państw, globalnie. Zob. R. K a p u ś c i ń s k i. *Cywilizacje – szansą dialogu. Wykład wygłoszony 17.01.2002 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie*, zamieszczony na stronie internetowej: www.fuga.znak.com.pl/ul/ul/2002a.html.

ciekawości, a z drugiej strony jest obiektywna i stara się unikać niesprawiedliwych uogólnień i stereotypów. Wiąże się to z koniecznością tworzenia ośrodków i poradni, w których można uzyskać fachową pomoc i opiekę prawną. Ośrodki takie winny gromadzić rzetelne dane na temat sekt i ruchów religijnych, analizować pojawiające się raporty i literaturę na ten temat oraz współpracować z podobnymi ośrodkami w kraju i za granicą, jak i ze środowiskami akademickimi.

W związku z działalnością sekt i nowych ruchów religijnych rodzi się w społeczeństwie wiele pytań, wątpliwości i problemów. Często owocuje to powstawaniem ruchów kontrkultowych, zwalczających sekty i nowe ruchy religijne z pobudek religijnych, oraz ruchów antykultowych, które zwalczają je z pobudek świeckich. W Polsce oba typy ruchów zaczęły pojawiać się na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Czerpały one wzorce ze swoich zagranicznych odpowiedników, ale jak dotąd nie mają w Polsce zbyt dużego znaczenia i nie są zbyt liczne. Pomimo to ruchy owe są widoczne w mediach, upowszechniając pewną wizję sekt i nowych ruchów religijnych. Ruchy te skupiają głównie rodziców, których dzieci stały się członkami sekt. Ich podejście do sekt i nowych ruchów religijnych jest zatem mocno emocjonalne i naznaczone wieloma bolesnymi doświadczeniami i osobistymi tragediami³¹ Kościół w kontaktach z tego typu ruchami musi zachować dużą rozwagę. Trzeba wprawdzie dostrzec dużą rolę ruchów kontrkultowych i ruchów antykultowych w dziedzinie gromadzenia i udostępniania informacji na temat sekt i nowych ruchów religijnych oraz sygnalizowanie ewentualnych nadużyć i nieprawidłowości, pod warunkiem tylko, by wspomniane informacje spełniały warunek rzetelności, nie zawsze jednak można uznać za godne poparcia środki i metody przez owe ruchy stosowane.

Dynamiczny rozwój sekt i ruchów religijnych wskazuje na braki w działalności duszpasterskiej Kościoła. Zdaniem A. Skowronka stanowisko Kościoła wobec fenomenu sekt powinno się koncentrować wokół tego, co czyni sekty ugrupowaniami atrakcyjnymi³² Analizując najważniejsze cechy oraz przyczyny rozprzestrzeniania się i popularności sekt i nowych ruchów religijnych, możemy wskazać najważniejsze oczekiwania ludzi, które domagają się zaspokojenia.

³¹ D o k t ó r. *Nowe ruchy religijne* s. 23-24.

³² A. S k o w r o n e k. *Sekty – zgorzenie czy wyzwanie dla Kościoła*. Kraków 1992 s. 17

Szczególnego dowartościowania domaga się katecheza i formacja biblijna. Sekty i nowe ruchy religijne, zwłaszcza o rodowodzie chrześcijańskim, wykorzystują w Polsce ignorancję ludzi wierzących, którzy nie znając dobrze prawd wiary, nie potrafią odpowiedzieć na stawiane im pytania i zarzuty.

W pracy duszpasterskiej należy zwrócić uwagę na praktykę modlitwy i formy kultu. Kościół musi ustawicznie przypominać, że w swoim skarbcu przechowuje bogactwo duchowości i tradycji liturgicznych, które jest zdolne w pełni zaspokoić potrzeby ludzkiej duszy. Konieczne wydaje się także roztropne dowartościowanie sfery emocjonalnej i chrześcijańskiego doświadczenia³³

Sekty i nowe ruchy religijne zapewniają ludziom poczucie wspólnoty. Jest to wyzwanie dla polskich parafii, które powinny dążyć do przekształcania się w prawdziwe wspólnoty, zdolne wytwarzać klimat zaufania, bliskości i serdeczności. Wydaje się, że najlepszą drogą do osiągnięcia takiego stanu jest tworzenie i popieranie stowarzyszeń, kościelnych ruchów i małych grup religijnych zaangażowanych w życie parafii.

Sekty i nowe ruchy religijne stwarzają duże możliwości dla aktywności ludzi świeckich. Postuluje to konieczność formowania katolików świeckich, zwłaszcza liderów, którzy będą zdolni pokierować życiem rodzących się w parafii grup i wspólnot. Wymaga to także pełnego zaufania do katolików świeckich, wyrażającego się powierzaniem im odpowiedzialnych zadań i funkcji³⁴

Kościół w Polsce powinien także zwielokrotnić swoje duszpasterskie wysiłki wobec tych osób, które są najbardziej narażone i podatne na działalność sekt i nowych ruchów religijnych. Szczególną troską należy otoczyć ludzi młodych oraz osoby, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej, np. bezrobotnych, osoby chore i samotne, pochodzące ze środowisk patologicznych i inne. Jest to wyzwanie, aby rozwijać duszpasterstwo nadzwyczajne, które jest odpowiedzią na specyficzne uwarunkowania i potrzeby konkretnych grup³⁵

³³ A r i n z e. *Sekty i nowe ruchy religijne* s. 15.

³⁴ *Raport watykański* s. 4-5; M. F i a ł k o w s k i. *Stosunek Kościoła do świata*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin 2000 s. 268-270.

³⁵ Zob. R. K a m i ń s k i. *Duszpasterstwo nadzwyczajne*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Lublin 2002 s. 309-313.

*

Ch. Millon-Delsol twierdzi, że „ogromna liczba pseudoreligijnych inicjatyw, dziwnych wspólnot, oświeconych kaznodziejów z pewnością oznacza eksplozję pragnienia absolutu, którego oficjalne struktury nie potrafią już zaspokoić. Świadczy ona jednak zarazem o niepewnych próbach poszukiwania struktur religijnych odpowiadających potrzebom epoki”³⁶ Jeżeli zatem przyjąć, że w wielu wypadkach sekty i nowe ruchy religijne wypełniają puste miejsce, które zaniedbano lub którego na czas nie dostrzeżono w postudze duszpasterskiej Kościoła, to właśnie te przestrzenie wymagają podjętej z nowym zapałem i odwagą przemyślanej oraz dostosowanej do współczesności ewangelizacji.

BIBLIOGRAFIA

- A r i n z e F.: Sekty i nowe ruchy religijne jako problem duszpasterski. *OsRomPol* 12:1991 nr 7 s. 12-16.
- B a r k e r E.: Nowe ruchy religijne. Kraków: Nomos 1997
- B a r t k o w s k a B.: Sekty. Analiza psychologiczna problemu w kontekście historycznym. „*Życie i Myśl*” 45:1997 nr 3 s. 40-52.
- D o k t ó r T.: Nowe ruchy religijne i parareligijne w Polsce. Mały słownik. Warszawa: Verbinum 1999.
- D o k t ó r T.: Ruchy kultowe. Charakterystyka uczestników. „*Chrześcijanin w świecie*” 23:1993 nr 3 s. 150-162.
- D r o z d o w i c z Z.: Kościół katolicki i katolicy polscy wobec sekt i nowych ruchów religijnych. W: *Katolicyzm polski na przełomie wieków. Mity, rzeczywistość, obawy, nadzieje. Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej UAM w Poznaniu 21-23 listopada 2000 r.* Red. J. Baniak. Poznań: Wyd. UAM 2001 s. 371-380.
- D z i e ż a W P o s a c k i A., P y s z k a S.: *Katolik wobec sekt.* Kraków: WAM 1998.
- F e r d e k B.: *Sekty i nowe ruchy religijne jako problem teologiczny.* Wrocław: Papieski Fakultet Teologiczny 1997.

³⁶ Ch. Millon Delsol. *Bóg na wygnaniu.* „*Znak*” 53:2001 nr 10 s. 23.

- F i a ł k o w s k i M.: Stosunek Kościoła do świata. W: Teologia pastoralna. Red. R. Kamiński. T. 1: Teologia pastoralna fundamentalna. Lublin: Atla 2 2000 s. 249-292.
- J a r o s z J.: Skutki społecznej tolerancji zjawiska sekt. W: Sekty. Uwarunkowania i niebezpieczeństwa w III Rzeczpospolitej. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Pedagogiki Społecznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 20-21.11.2000 r. Red. S. Pamuła, A. Margasiński. Częstochowa: Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 2001 s. 71-81.
- K r u c i n a J.: Ruchy religijne – wyzwanie dla Kościoła „Colloquium Salutis” 20:1990 s. 95-107.
- L i b i s z o w s k a Ż ó ł t k o w s k a M.: Konwertyci nowych ruchów religijnych z perspektywy socjologicznej. „Chrześcijanin w świecie” 23:1993 nr 3 s. 138-148.
- L i b i s z o w s k a Ż ó ł t k o w s k a M.: Nowe ruchy (związki) religijne – perspektywa społeczna. Ekspertyza nr 149. Warszawa: Kancelaria Sejmu. Biuro Studiów i Ekspertyz 1998.
- L i b i s z o w s k a Ż ó ł t k o w s k a M.: Nowe ruchy religijne – zjawisko socjologiczne. „Więź” 36:1993 nr 3 s. 48-57.
- Ł u c z y ń s k a J.: Manipulacja w sektach. W: ABC o sektach. Red. M. Gajewski. Kraków: Civitas Christiana 1999 s. 55-70.
- M i l l o n D e l s o l Ch.: Bóg na wygnaniu. „Znak” 53:2001 nr 10 s. 9-23.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Międzyresortowy Zespół do Spraw Nowych Ruchów Religijnych. Raport o niektórych zjawiskach związanych z działalnością sekt w Polsce. Oprac. K. Wiktor, G. Mikrut. Warszawa 2000 mps.
- N o w a k o w s k i T. P.: Sekty. Co każdy powinien wiedzieć. Tychy: Wyd. Maternus Media 1999.
- P a s e k Z.: Nietolerancja religijna jako skutek społecznych działań przeciwko sektom. W: Sekty. Uwarunkowania i niebezpieczeństwa w III Rzeczpospolitej. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Pedagogiki Społecznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 20-21.11.2000 r. Red. S. Pamuła, A. Margasiński. Częstochowa: Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 2001 s. 68-78.
- S a k o w i c z E.: Zjawisko sekt w refleksji świeckiego teologa. W: Duchowość bezdroży. Red. J. Misiurek, W. Słomka. Lublin: TN KUL 1995 s. 79-87
- S a r e ł o Z.: Antropologiczno-kulturowe źródła „atrakcyjności” sekt. „Communio” Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 11:1991 nr 3 s. 100-108.
- Sekty albo nowe ruchy religijne. Wyzwania duszpasterskie. Raport bieżący oparty na ok. 75 wypowiedziach i dokumentacji otrzymanej do 30 października '85 od regionalnych i krajowych Konferencji Episkopatów opracowany przez Sekretariat Stanu, Sekretariat Jedności Chrześcijan, Sekretariat dla Religii Niechrześcijańskich, Sekretariat dla Niewierzących, Radę do Spraw Kultury. OsRomPol 7:1986 nr 5 s. 3-6.
- S k o w r o n e k A.: Sekty – zgorzenie czy wyzwanie dla Kościoła. Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy 1992.

- S z t u m s k i J.: Związki religijne a sekty. W: Sekty i związki wyznaniowe. Studia wybranych ugrupowań religijnych. Red. J. Sztumski. Kielce: Wyd. Szumacher 2000 s. 9-23.
- Ś l i w i ń s k i P J.: Raporty europejskie o sektach, zamieszczone na stronie internetowej www.sekty.net.
- Z a g ł o b a R.: Regulacje prawne dotyczące mniejszości wyznaniowych w RP W: Sekty. Uwarunkowania i niebezpieczeństwa w III Rzeczypospolitej. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Pedagogiki Społecznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 20-21.11.2000 r. Red. S. Pamuła, A. Margasiński. Częstochowa: Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie 2001 s. 24-36.
- Z w o l i ń s k i A.: Anatomia sekty. Kraków: Wyd. Gotów 1996.

SECTS AND NEW RELIGIOUS MOVEMENTS
AS A CHALLENGE TO PASTORAL CARE IN POLAND.
IN THE MARGINS OF THE REPORT ON SOME PHENOMENA
CONNECTED WITH SECTS IN POLAND

S u m m a r y

When the communist system collapsed in Poland in 1989, one could observe a dynamic development of sects and new religious movements. This phenomenon gives rise to social anxiety and poses questions about the causes why such groups are popular, the limits of toleration, effectiveness of law towards sects and new religious movements etc. The phenomenon of sects and new religious movements, a sign of the contemporary times, is not only a challenge for the universal Church but also for pastoral care in Poland.

The data from the *2000 Report of Some Phenomena Connected with the Activities of Sects in Poland* are a point of departure from which to seek an answer to the question about challenges posed by sects and new religious movements to the pastoral care of the Third Republic. Having shown the most important phenomena connected with the activity of sects on the basis of the *Report*, with a particular stress on their dangers, the paper presents the most important proposals for the pastoral care in Poland.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: sekty, nowe ruchy religijne, duszpasterstwo, Kościół w Polsce, zagrożenia wiary.

Key words: sects, new religious movements, pastoral care, the Church in Poland, threats to faith.